

Social Sciences
ISSN: 1308 7444 (NWSASOS)
ID: 2016.11.3.3C0146

Status : Original Study
Received: May 2016
Accepted: July 2016

Zeynep Esengil

Istanbul Teknik University, zeynepesengil@gmail.com, İstanbul-Turkey

Hüseyin Kahvecioğlu

Istanbul Teknik University, kahvecio@itu.edu.tr, İstanbul-Turkey

<http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2016.11.3.3C0146>

KIRSAL GÖÇMENİN HİKAYESİ ÜZERİNDEN BİR GECEKONDU MAHALLESİNİN 1980 SONRASI DÖNÜŞÜMÜ

ÖZ

Antalya, 1980'li yıllarla birlikte uygulanan neoliberal politikaların yarattığı dönüşümlerin toplum ve kentsel mekân üzerindeki etkilerini izlemek için ciddi bir laboratuvardır. 1980'li yıllarla birlikte ülkede eşik niteliği taşıyan değişim dinamikleri Antalya'yı kısa sürede sahil kasabası görünümünden merkezde 1.200,000'i geçen bir kente dönüştürmüştür. Kent ve kentsel araziye sermaye birikiminin sahnesi olmaktan bizatihi aktörü haline getiren neoliberal yeniden yapılanma süreciyle birlikte gecekondu biçim ve nitelik değiştirmiş, kente gelenlerin geldiklerinden kısa bir süre sonra kendi emekleriyle inşa ettikleri geçici yerleşim formları olmaktan çıkmıştır. Bu gelişmeler sadece gecekonduyu ve mahallelerini değil sahibini de dönüştürmüştür. Bu düşünceler ışığında, bu çalışmaya konu olan gecekondu mahallesinin 1980 sonrası dönüşümünü incelemek üzere mahalle sakinlerinin yaşam deneyimlerine, gündelik yaşam pratiklerine odaklanılmıştır. Mahallenin 1980 öncesi ve sonrası dönüşümünü deneyimlemiş kişilerle derinlemesine görüşme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gecekondu, 1980 Dönemi, Göçmen Deneyimleri, Neoliberal Politikalar, Antalya

TRANSFORMATION OF A SHANTY TOWN AFTER 1980 BUILT ON THE STORY OF RURAL IMMIGRATION

ABSTRACT

Antalya is like a significant laboratory to follow the traces of transformations created by neoliberal policies put in place after 1980 on society and urban space. . The dynamics of transformation that were like a threshold for the country after 1980 transformed the city from a coastal town to an urban center with more than 1.200.000 population. Shanty towns have also changed their shape and quality together with the neoliberal restructuring process that shifted city and urban land from being the stage of capital accumulation to actual actor and shanties ceased to be temporary settlement forms that are built by the people that immigrated to the city by themselves. Such developments not only affected the shanty towns and quarters but also the owners. In the light of all these thoughts, the study focused on the life experiences of shanty town dwellers and their daily life practices in order to review the transformation after 1980. In-depth interviews were held with people that experienced the transformation before and after 1980.

Keywords: Shanty Town, 1980 Period, Migrant Experiences, Neoliberal Politics, Antalya

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Bu çalışmada, gecekondu olgusu ve mahallelerinin 1980 sonrası dönüşümü Antalya'daki bir gecekondu mahallesi üzerinden incelenmiştir. Kentleri sermaye birikiminin odağı ve kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretildiği mekânlar haline getiren, neoliberal ekonomi politikalarının büyük bir serbestlik içinde uygulanmaya başlandığı, kent ve kentsel arazinin sermaye birikiminin sahnesi olmaktan bizatihi aktörü olduğu 1980 dönemiyle birlikte ortaya çıkan dinamikler Antalya'da gecekonduyunun mekânsal ve topraksal düzenini yeniden üretmiştir. Ülkenin 1980 dönemiyle birlikte izlediği politika hem gecekondu olgusunu hem de mahallelerini birbirinden farklılaştırmıştır. Kimi gecekondu mahalleleri apartmanlara dönüşerek orta sınıfın yaşadığı mahallelerle benzer görünüm kazanırken, kimisi tipik gecekondu mahallesi özelliklerini koruyarak varlığını sürdürmüş, kimisi ise eskiyerek ve bozularak en yoksulun sığınma mekânı haline gelmiştir. Kimi gecekondu bir ya da birden çok apartman dairesi sahibi olurken kimisi gecekondu kiralıcı olarak kalabilmiştir. Bu durum göçmenlerin hangi dönemde göç ettikleriyle, göç ettikleri kentle ve yerleştikleri toprağın kentteki konumuna bağlı olarak değişiklik göstermektedir.

Bu gelişmeleri izlemek için ülkenin üç büyük kenti dışında ancak kısa zaman diliminde hızlı büyümüş kentlerinden biri olan Antalya seçilmiştir. Çalışma kapsamında 1980 sonrasına odaklanılmıştır. Çünkü dünyanın büyük ölçüde ortak bir dizi ekonomik kural çerçevesinde örgütlenmesi ve kapitalizmin dünyanın dört bir yanına yayılarak ekonomiden kültüre, hayatların her alanına nüfus etmesi tarihte ilk defa 1980 dönemiyle birlikte yaşanmıştır. Kentler hemen hemen her alanda kökten bir dönüşüm geçirmiş ve kentleşme alanında çok sayıda yeni dinamikle karşı karşıya gelmiştir. Kapitalizmin 1970'li yıllara damgasını vuran bunalımı ve bu bunalımı aşmak için girdiği yeniden yapılanma; çok yönlü, hızlı, kapsamlı ve kent yaşamının her alanını derinden etkileyen bir değişim süreci başlatmıştır. Kendisini düzenleyen güçler aracılığıyla sadece maddi dünyayı değil kendisini de sürekli dönüştürerek girdiği krizlerden yeniden örgütlenerek çıkmayı başaran kapitalizm, 1970'li yıllarla birlikte girdiği krizden ekonominin küreselleşmesi için uygulamaya konan neoliberal politikalarla çıkmıştır.

Kapitalist ülkelerin şirketleri ve hükümetlerle desteklenen ekonomi politikaları yeni bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak genişlemiş, kârını arttırmak amacıyla tüm dünyaya yayılmıştır. Keynezyen ekonomi döneminde artı değeri yeniden üretime aktarma konusunda çekingen olan sermaye neoliberal politikaların uygulanmasıyla birlikte kısa sürede spekülasyon kazançları getirecek kentsel yatırımlara yönelmiştir. Kentler sermaye birikiminin merkezi konumuna gelirken, bu durum sadece merkez ülkelerin değil çevre ülkelerin kentlerinde de bir dizi dönüşümle kendini göstermiştir. Dünyada yaşanan bu gelişmeler dış dünya ile ilişkileri artan Türkiye için de değişimi kaçınılmaz hale getirmiştir. Bir dizi kararname ile yürürlüğe konan 24 Ocak Kararları ithal ikamesini fiilen kaldırırken, 1980 askeri darbesi bir önceki dönemin toplumsal ittifaklarının yıkılarak yeni dengelerin kurulacağını ilan etmiştir. Cumhuriyetin başlangıcından beri uygulanan örgütlü emeğin görece güçlü olduğu ithal ikameyle kalkınma modeli, korumacı sermaye karma ekonomi anlayışı, iç kapanmış bir gelişme politikası ve devlet girişimciliğiyle ülkenin dünya ekonomisiyle bütünleşmesinin ve küreselleşme sürecinin içinde yer almasının mümkün olmayacağı kabul edilmiştir. Neoliberalizmin benimsenmeye başlamasıyla korumacı devletçi yapının kurallarının esnetilerek zamanla kaldırılması, devletin ekonomiye müdahale

alanından çekilmesi, ihracat yönelimli, dışa açık gelişme stratejisinin desteklenmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Devlet sektörünü küçültme ve Türkiye ekonomisini küresel kapitalizmin mantığı içine yerleştirme hedefi doğrultusunda neoliberal politikalar uygulanmaya başlamıştır. Neoliberal politikalar kentlerin mekânsal ve topraksal düzenini etkileyenlerden biri gecekondularla ilgili olanlardır. Bu dönem devletin izlediği politika gecekondulara güvence sağlamaya dönük bir af olmanın ötesine geçerek gecekondular alanlarını kapitalist piyasayla bütünleştirmiştir. Geleneksel tarım toplumundan modern tarım toplumuna geçiş halindeki ülkelerde ortaya çıkan bu geçici yerleşim formları, aflar aracılığıyla oy beklentisi içinde olan siyasi otoriteler tarafından politik çıkar dağıtma mekanizması olarak kullanılmıştır. İslah imar planları ve plan uygulamalarının tamamlanması ve kentlerin çepere doğru genişlemesiyle birlikte kent merkezlerine yakın olan gecekondular alanları formel konut piyasasına dâhil olmuştur.

Devlet, çıkardığı imar aflarıyla büyüyen enformel konut piyasasını yasallaştırarak burada oluşan rantı formel ekonominin içine dâhil ederken, gecekondular sahipleri de açık ya da örtük bir biçimde kentin daha üst tabakalarındaki gruplar gibi bu ranttan pay almaya çabalamıştır. Kentleşmenin ilk evresinde göçmenler için ilkel de olsa barınak inşa edecek bir toprak parçası elde etmek kente tutunabilmenin güvencesi iken 1980 sonrası dönemde bu toprak parçası üzerinden geliştirilen ilişkiler kentlerin dinamiklerinden biri olmuştur. Bu gelişmeleri araştırmak üzere Antalya kentinde bir gecekondular mahallesi odaklanılmıştır. Devletin neoliberal birikim sürecinde kentsel mekânı önceki yıllardan farklı olarak doğrudan düzenlemeler ve teşviklerle sermayenin birikim alanı haline getirmesi Antalya'da toplumsal ve mekânsal yapıda köklü değişimleri beraberinde getirmiştir. Kent 1980'li yıllarla birlikte ülkede eşik niteliği taşıyan değişim dinamiklerinin etkisiyle sahil kasabası görünümünden bugün merkezde 120000'i geçen bir kente hızla dönüşürken yoğun göç hareketiyle karşı karşıya kalmıştır. 1950'li yılların sonlarında kurulan fabrikaların ortaya çıkardığı endüstriyel iş gücüyle başlayan göç hareketi her dönem devam etmiştir. 1980 öncesinde kente gelen kırsal göçmen kentteki yaşam pratikleri içinde yer bulduktan ve kendisini kabul ettirdikten sonra gecekondular biçim ve nitelik değiştirmeye başlamış, 1980 sonrası nitelik değiştirmesi hızlanmıştır.

Gecekondular, kente gelenlerin geldiklerinden kısa bir süre sonra kendi emekleriyle gerçekleştirdikleri geçici yerleşim formları olmaktan çıkmıştır. Antalya'da gecekonduların mekânsal ve topraksal düzenini yeniden üreten süreçleri derinlemesine incelemek üzere Karşıyaka Mahallesi seçilmiştir. Karşıyaka Mahallesi, Antalya'da fabrikaların kurulmasıyla eş zamanlı olarak başlayan toplu göçle kente gelenlerin çeperde ilk yerleştikleri kırsal nitelikli topraklar iken 1980 sonrası dönemde kent merkezine yakınlığı nedeniyle toplumsal ve mekânsal açıdan değişim dinamikleriyle karşı karşıya kalmıştır. 1980 öncesinin kentli orta sınıfı için "öteki" olan gecekondular mahallesi 1980 sonrasında onların yaşadığı mahallelerle benzer görünüm kazanmıştır. Mahalle sakinleri ise 1960'lı yılların kent yoksulu kırsal göçmenleri iken 1980'li yılların bir ya da birden fazla gecekonduluları, 2000'li yılların kentlileri olmuşlar, sahip oldukları toprak miktarına göre bugün toplumsal tabakalaşmada alt-orta veya orta sınıfa yerleşmişlerdir. Türkiye'de 1980 sonrasında gecekonduların mekânsal ve topraksal düzenini yeniden üreten süreçleri Antalya'daki bir gecekondular mahallesi üzerinden incelemek ve bunu gerçekleştirirken de kırsal göçmenin yaşam hikâyesine odaklanmak bu çalışmanın ana amacıdır. Bu doğrultuda, çalışmaya konu olan mahallenin 1980 öncesi ve

sonrası dönüşümünü deneyimlemiş kişilerin yaşam deneyimleri, gündelik yaşam pratiklerine ulaşmak amacıyla derinlemesine görüşme yapılmıştır. Ardından arşiv araştırması yapılarak birincil veri kaynağı olarak ele alınan derinlemesine görüşmelerde elde edilen bilgiler desteklenmiştir.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

1980'li yıllarla birlikte ülkenin benimsediği neoliberal yeniden yapılanma süreci, Antalya'yı sahil kasabası görünümünden merkezde 1.200,000'i geçen nüfusa sahip bir kente dönüştürmüştür. Büyüme, diğer orta ölçekli kentlere kıyasla daha kısa zaman diliminde gerçekleşmiştir. Bu gelişmenin başında ülkenin 1980 dönemiyle birlikte yaşadığı neoliberal dönüşüm süreci gelmektedir. Devletin neoliberal birikim sürecinde kentsel mekânı önceki yıllardan farklı olarak doğrudan düzenlemeler ve teşviklerle sermayenin birikim alanı haline getirmesi Antalya'da kentsel mekânı ve toplumsal yaşamı pek çok yönüyle değişime uğratmıştır. Hızlı kentsel gelişmenin yarattığı rantlar Antalya'da 1980 sonrası dönemde daha geniş bir kitle tarafından benimsenmiş, kentsel arsa piyasasının canlılığı ve kısa sürede yüksek getiriler sağlaması bu getirilerden pay almak isteyen grupların sayısını arttırmıştır. 1960'lı yılların kırsal göçmenini, 1980'li yılların gecekondululuğu, 2000'li yılların ise kentlisine dönüştüren gelişmeleri anlamak bu süreci deneyimleyen göçmenlerin hem birbirleriyle hem de kentsel mekânla kurdukları ilişki ağlarını gerekçeleriyle çözümlenmekle mümkündür. Çünkü 1980 dönemi ve sonrasında yaşanan gelişmeler sadece insanların yaşamlarında değil bu yaşamların karşılıkları olan kent mekânında da çok boyutlu dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Ancak bu dönüşümlerin ülkenin orta ölçekli kentlerinde nasıl deneyimlendiğini alternatif kavrayışlar geliştirerek araştıran çalışmaların sayısı azdır.

Toplumsal ilişkilerin yeniden kurulduğu, çok farklı yaşamların keşildiği, kavramların karşılık bulduğu kent mekânını; Soja (1980)'nin savunduğu gibi toplumun mekân, mekânın da toplum tarafından şekillendiğini içselleştirmiş bir bakış açısıyla ele almak, farklı özne ve toplumsal grupların varlığını kabul ederek gündelik yaşam pratiklerine bakmak kentlerin dönüşüm dinamiklerini anlamak açısından yeni açılımlar getirmekte, farklı tartışma kanalları açmaktadır. Bu düşünceler perspektifinde, Antalya'nın 1980 sonrası gelişme öyküsünü anlamak üzere kentin çeperindeki gecekondulu mahallelerinden birine odaklanılmıştır. Makro-mekânsal açılara odaklanan indirgemeci nitelikteki yaklaşımların aksine mikro ölçeğe inen bu çalışmada insan-sokak ölçeğinde, gündelik hayatın içinde o yerin insanların birbirleriyle ve kentsel mekânla kurdukları ilişki ağları çözümlenmiş, ardından makro ölçeğe geri dönülerek yukarıdan ve aşağıdan bakış birleştirilmeye çalışılmıştır. Bu makalenin öncüllerinden farkı ve araştırma ortamına katkısının bu özelliğiyle olması beklenmektedir. Tekeli (2011)'nin de belirttiği gibi, Türkiye kentlerinin gelişme öyküsünü standart kalıplara hapsolmeden yorumlamak Türkiye'nin kentleşme deneyimine dair çok farklı ipuçları vermektedir.

3. DENEYSEL ÇALIŞMA (EXPERIMENTAL METHOD-PROCESS)

Türkiye'nin hemen hemen bütün kentlerinde 1980 sonrasında benzer süreçler yaşansa da gecekondunun mekânsal ve toplumsal düzenini yeniden üreten süreçler kentlere özgüdür. Bu süreçleri derinlemesine incelemek üzere Karşıyaka Mahallesi seçilmiştir (Şekil 1). Bu mahallenin seçilme nedeni, Antalya'da fabrikaların kurulmasıyla eş zamanlı olarak başlayan toplu göçle kente gelenlerin çeperde ilk yerleştikleri kırsal nitelikli topraklar iken 1980 sonrası dönemde

kent merkezine yakınlığı nedeniyle toplumsal ve mekânsal açıdan değişim dinamikleriyle karşı karşıya kalmış olmasıdır. Mahalle 1960'lı yıllarda kırsal göçmenin kente tutunma mücadelesine tanık olurken, 1980 sonrasında farklı aktörlerin buradaki topraklar üzerinden rant elde etme çabasına sahne olmuştur.

Şekil 1. Karşıyaka Mahallesi'nin kent bütünündeki konumu
(Figure 1. Location of Karşıyaka Town in the city)

Yıllardır yazılan ve söylenenlerin ötesine geçerek gecekonduların ve mahallelerinin 1980 sonrası dönüşümünü Karşıyaka Mahallesi üzerinden incelemek niteliksel araştırmanın veri oluşturma tekniklerinden "derinlemesine görüşme yöntemi" kullanmayı gerektirmiştir. Bölgenin 1980 öncesi ve sonrası dönüşümü hakkında detaylı bilgiye ulaşmak için on kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bu kişiler araştırılan bölgenin dönüşümünü deneyimlemiş öznelerin bu çalışma kapsamında sınırlandırılmış bir kesitini sunmaktadır. Derinlemesine görüşmelerden elde edilen bilgilerin geçerliliği ve güvenilirliğini arttırmak içinse arşiv araştırması yapılmış, birincil veri kaynağı olarak ele alınan derinlemesine görüşmelerde elde edilen bilgiler desteklenmiştir. Kentin planlanma ve kentleşme süreciyle ilgili yayınlar, gecekondunun gelişimiyle ilgili hazırlanmış raporlar, imar planları ve kent haritalarına ulaşılmaya çalışılmıştır.

3.1. Derinlemesine Görüşme Yöntemi (In-Depth Interview Method)

"Derinlemesine görüşme tekniği, sosyal dünyadaki görünür birçok olgu, süreç, ilişkinin görünümünden çok özüne inmeyi, bunların ayrıntılarını kavramayı ve bütüncül bir biçimde onları anlamayı mümkün kılan bir veri oluşturma aracıdır" (Kümbetoğlu, 2008:72). Az sayıda kişiden daha detaylı bilgi almak istendiğinde, araştırma sorusuyla ilgili görüş, düşünce, fikir, bakış açısı ve deneyimlerden yararlanılmak istendiğinde bu yöntem tercih edilmektedir. Derinlemesine görüşme sırasında günlük konuşmadan farklı olarak araştırmacının konuşmayı yönlendirdiği, zaman zaman daha ayrıntılı sorularla zenginleştirdiği, görüşülen öznenin kendisini rahatça ifade edebildiği bir süreç yaşanır. Kümbetoğlu (2008), her biri farklı tipte hazırlık, kavramsallaştırma ve uygulama gerektiren 3 farklı derinlemesine görüşme yönteminden bahsetmektedir (Tablo 1). Bu yaklaşımlardan "enformel sohbet tarzı görüşme" görüşülen kişiye,

bireysel farklara ve durum değişikliklerine göre esnek soru-cevap imkânı sunar. Görüşme soruları derinlemesine iletişimde değiştirilebilir, birden ortaya çıkan durumlara göre ilave sorular eklenebilir, her bir görüşme değerine göre şekillenebilir. Görüşmelerin standartlaşmış ve sistematize edilmiş olmaması bireysel ve durumsal farklılıklar yakalayabilme esnekliği getirmekte, böylelikle yeni yönler, yeni boyutlar ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan, standartlaşmış görüşmelerde alınan cevaplara kıyasla bu görüşmelerden elde edilen verileri bir araya getirmek ve çözümlmek daha zordur. Görüşme sürecinde sorulan farklı soruların farklı cevaplarındaki ortak yönleri, benzerlikleri yakalamak için aynı kişilerle birden fazla görüşme yapmak gerekebilir (Patton, 1987).

Tablo 1. Nitel verinin toplanmasında üç temel yaklaşım
(Table 1. Three basic approaches in collection qualitative data)

1	Enformel Sohbet Tarzı Görüşme
2	Rehber Bir Görüşme Formu Işığında Yapılan Görüşme
3	Standartlaşmış Açık-Uçlu Görüşme

Görüşülen kişiye, bireysel farklara ve durum değişikliklerine göre esnek soru-cevap imkânı sunan enformel sohbet tarzı görüşme bu çalışma için en uygun nitel veri oluşturma yöntemidir. Böylelikle, kentsel aktörlerin yaşayarak ürettikleri deneyimsel bilgiye ulaşmak, araştırılan konunun özüne inerek ayrıntıları kavramak ve ilişkileri kurmak mümkün olmaktadır. Niteliksel araştırmalarda, gerek evrenin farklı algılanışı, gerekse küçük gruplarla, derinlemesine yapılacak bir araştırma modeli söz konusu olduğundan rastlantısal olmayan (non-probability sampling) örneklem seçimi uygundur (Kümbetoğlu, 2008). Toplumsal gerçeklikler genelleme yapmak amacıyla incelenmez. Bu nedenle, temsil edici bir örneklemden çok, veri derlenebilecek örneklere ihtiyaç duyulur. Niteliksel araştırmada rastlantısal olmayan örneklem seçim tekniğinin kullanılmasını Denscombe (1998), bu tip araştırmanın hipotez test etmekten çok bir keşfetme, anlama çabası içerdiği olarak açıklar. Araştırılan konunun ayrıntılı bir biçimde kavranması çeşitli/zengin deneyimleri yansıtan anlatıların en iyi biçimde derlenmesi, rastlantısal olmayan örneklem seçimi gerektirmektedir. Araştırma amacına dayanan (purposive sampling) ve belirli bir kriter veya özelliğe bağlı olarak seçilen birey ve gruplardan oluşan örneklem biçiminin avantajı "küçük bir örneklem içinde araştırma evreninin farklı karakteristikleri içinde barındıran kesitini kapsayabilmesidir" (Black, 2002).

Bu tez çalışmasında kırsal göçmenin çeşitli yaşam deneyimlerini içinde barındıran bir örneklem oluşturmak hedeflenmiştir. Araştırmanın başında belirlenmiş sabit bir örneklem yoktur. Esnek bir yapı benimsenmiş, araştırma sırasında derinlemesine görüşme listesi çeşitlendirilmiş, görüşmeler yapıldıkça yeni kişilere ulaşılmıştır. Köylerinden 1960'lı yıllarda göç etmiş ve o tarihten bu yana aynı yerde yaşamış kişilerle derinlemesine görüşme yapılmıştır. Böylelikle görüşülen kişilerin 1980 sonrası deneyimlerini anlatırken öncesiyle karşılaştırabilmeleri mümkün olmuştur. Gecekondu mahallelerinin dönüşümüyle ilgili akademisyen, meslek odası başkanı veya yerel yönetim temsilcileri gibi konusunda uzman olan öznelere de görüşmek mümkünken çalışma kapsamında toplumsal ve mekânsal süreçler sadece makro-mekânsal açılardan değil, insan-sokak ölçeğinde, gündelik hayatın içinde toplum ve kentsel mekânla kurulan ilişkiler çerçevesinde araştırılmak istendiği için uzman olmayan öznenin yaşam deneyimlerine odaklanılmıştır. Çünkü fiziksel çevrede olup biteni daha iyi kavrayabilmek, yıllardır yazılan ve söylenenlerin ötesine geçerek

yeni çözümler getirmek; fiziksel çevreyi oluşturan tüm aktörlerin varlığını meşru kabul edip, uzman olmayan öznenin fiziksel çevre etkinliklerini araştırmakla mümkündür. Bu nedenle, Tanyeli (2007)'nin de ifade ettiği gibi fiziksel çevrede gerçekleşen her değişim ve dönüşüme çok çeşitli öznelerin varlık kazandırdığı çalışma boyunca akılda tutulmuştur. "Deneysel sondaj" olarak nitelendirilebilecek bu araştırmada, bireysel deneyimler genelleme amacı taşımadan ancak neden-sonuç ilişkileri derinlemesine okunarak ele alınmıştır. Kırsal göçmenlerin hikâyesi üzerinden Karşıyaka Mahallesi'nin incelendiği dördüncü bölümde öncelikle görüşülen kişilerden Musa Sabır'ın hayat hikâyesine, ardından kırsal topraklardan kentin orta sınıf semtine dönüşen Karşıyaka Mahallesi'ne odaklanılmıştır.

4. KIRSAL GÖÇMENİN HİKÂYESİ ÜZERİNDEN KARŞIYAKA MAHALLESİ (KARŞIYAKA TOWN BASED ON THE STORY OF RURAL IMMIGRATION)

Karşıyaka Mahallesi'nde 1980 öncesi ve sonrası dönemde yaşanan gelişmelerin yanında o yere ait gerçeklikleri ve bu gerçekliklerin gündelik yaşam pratikleri içindeki değişken özelliklerini kavrayabilmek için yaşadığı yerin dönüşümünü deneyimleyen birinci kuşak göçmenlerden Musa Sabır'ın yaşam hikâyesi derinlemesine incelenmiştir. Sabır'ın hikâyesine odaklanılma nedeni; pasif bir izleyici olmak yerine kentte var olma mücadelesi vererek derin yoksulluğa düşmemiş, göç ettiği ilk yıllarda iş ve konut sorununa çözüm üretmiş, 1980 sonrasında ise hem kendisinin hem de çocuklarının geleceğini güvence altına almak için dönemin dinamiklerini avantaja dönüştürerek kentsel topraktan elde edilen rantı paylaşma mücadelesine girmiş olmasıdır. Sabır'ın ve ailesinin yaşayarak ürettiği deneyimsel bilgi, kentin kalanından farklı özellikteki bu parçasında yaşanan toplumsal ve mekânsal süreçler hakkında ipuçları verdiği için "Kentin Çeperindeki Ötekinin Hikâyesi" başlığı altında incelenmiştir.

4.1. Kentin Çeperindeki Ötekinin Hikâyesi (Story of Others in the Perimeter of the City)

Musa Sabır, 1960'lı yılların sonlarında köyde yaşam şartlarının giderek zorlaşmasıyla yaşadığı çevreden daha iyi uyum sağlayabileceği başka bir yere göç etme arayışına girer. Kırsal tarım yapmanın zorlaşması ve iş imkânının olmaması, kentteki yaşamın daha iyi olacağına dair beklentiler ve kendilerinden önce yerleşen akrabalarının varlığı Sabır ailesinin 1969 yılında köyünden çıkarak yeni umutlarla kente yerleşmesine sebep olur. Bir taraftan köy yaşamını sürdürebilecekleri, diğer taraftan kentteki iş gücüne katılabilmelerine imkân tanıyan yakınlıkta olduğu için bugün Karşıyaka Mahallesi olarak adlandırılan bölgeye yerleşirler. Kente göç ettikleri ilk yıllarda devamlı işi ve gelir garantisi olmayan aile için kentte var olabilmenin ilk şartı barınma gereksinimlerini karşılamaktır. Yerleştikleri ilk yıllarda gecekonuda kirada oturur, ardından kendilerinden önce gelenlerden hisse tapulu olarak satın aldıkları 250 m² arsa üzerine gecekondu inşa ederler. Barınma gereksinimini çözen aile için diğer önemli sorun iş imkânlarına ulaşmaktır. 1970'li yıllarda kentte güvenilir iş imkânları bulmak zordur. Sabır da enformel sektörlerin az beceri gerektiren iş gücünü karşılayarak gelir elde etmeye çalışır. İlerleyen yıllarda daha güvenilir iş imkânı sunduğu için bir ortaokulda hademe olarak çalışmaya başlar. Ancak tek bir işte çalışmakla yetinmez. Her işi yapmaya hazır, hareketli iş gücü özelliğiyle enformel sektörlerin farklı iş kollarında kolaylıkla yer değiştirir. Sabır, köyden göç ettiği ilk yıllarda iş edinme-yaşama mücadelesini şu şekilde anlatmaktadır:

"Geldik Antalya'ya ama iş yok. Tuvalet çukuru kazdım, temel çukuru kazdım ilk zamanlarda para kazanmak için. 73 yılında Atatürk Ortaokulu'na hademe olarak girdim. 13 sene hademe olarak çalıştım orada. İlk girişimde 340 lira verdiler bana. Ama durmadık öyle. Cuma pazarına gidiyor, davar alıyorum, kesiyorum öğretmenlerime. Maaşı aldıklarında alıyorum parayı. Yaz geliyor. Müdürüme diyorum benim borcum var. Ben çalışacağım. Halde güzel para var o zaman. Yengeni de alıyorum. Halde domates, biber, patlıcan sandıklıyoruz, arabaya yüklüyoruz. 8-10 sene yazları böyle çalıştık halde... Hiç durmadan sabaha kadar sandık indirirdim... Arık suyu vardı burada. Fasulye, domates, soğan, patates, patlıcan ektilim. Bir patates kaldırdım akıllara zarar. Fıstık ektilim. Belki 1 ton fıstık kaldırdım, sattım. Pamuk ektilim, sattım... (M. Sabır, kişisel görüşme, 11 Ocak 2014)''.

Yerleştikleri ilk zamanlarda yaşadıkları baraka benzeri yapıyı ekonomik durumları iyileştikçe geliştirirler. Tek katlı tek odalı evlerini önce 4 oda 1 salonlu, ilerleyen yıllarda 2 katlı yapıya dönüştürürler. Sabır evinin 160 m², saray gibi olduğundan bahseder. İkinci katı ise askerden dönen ve evlenen oğlu için inşa eder. İlerleyen dönemde bahçelerine müstemilat yaparak onu da kiraya verir ve ekonomilerine katkıda bulunurlar. Ancak gecekondü inşa etme süreci sorunsuz bir biçimde ilerlemez. Gecekondü inşa edebilmenin koşulu, yerel yönetime bir bedel ödenmesinin ardından bir gecede şikâyet almadan yapmaktır. Çünkü her şikâyet sonrasında yerel yönetimin kamu çıkarlarını korumakla görevli güçleri tarafından yıkım tehdidi ile karşılaşır. Sabır da şikâyet aldığı halde geliştirdiği ağ türü ilişkiler sayesinde belediyeye az miktarda ödediği cezalarla gecekondüsünü yıkımdan kurtarır. Kentte gecekondü inşa sürecinin göçmenler ile yerel yönetim arasında kurulan gizli uzlaşmalar yoluyla ilerlediğini söylemek mümkündür. Barınma gereksinimlerini kendi güç ve olanaklarıyla karşıladıktan ve ekonomilerini günden güne iyileştirdikten sonra toprak satın alarak yatırım yaparlar.

Sabır, pasif bir izleyici olmak yerine kendi geliştirdiği taktiklerle kentte var olma mücadelesi verir. 1976 yılına dek mahallelerinde elektrik ve su yoktur. Ancak yerleştikleri topraklarda suyun bol olması geçimlik tarımla uğraşmalarını beraberinde getirir. Evlerinin yakınında yediklerini yetiştirir, fazlasını satarak ekonomilerini günden güne iyileştirirler. Yaşadıkları bölgeye elektrik ve suyun gelebilmesi için mahalle sakinleriyle birlikte yerel yönetimle iş birliği içine girer, altyapının mahallelerine ulaşması için gereken kaynağı kendileri yaratırlar. 1980'li yılların sonuna dek köylerindeki benzer bir yaşam devam eder. Süregelen hayatları 1990'lı yılların başında değişmeye başlar. Arıklardan akan sular kesilir, yollar açılır ve çevrede yapılaşma başlar. Kendi kendilerine yetebildikleri yaşamın sonu artık gelmiştir. Çevrelerindeki gecekondü mahallelerinin yerleşime açılması ile barınma amaçlı dolayısıyla kentte var olmayı sağlayan gecekondünün piyasa koşullarına göre değişim değeri olan varlıklara dönüşmesine, sahiplerinin ise değişen yaşamlarına tanık olurlar. Hiçbir gecekondü bu değişimin dışında kalmak istemez. Mahallelerinin ıslah imar planının 1986 yılında yapılmasıyla kentsel arsa piyasasına arsa sahibi olarak dâhil olurlar. Ancak hiçbirisi sahip olduğu arsaya planın getirdiği imar hakları doğrultusunda verilen emsali yeterli bulmaz. İki katlı evleri yıkılacak, müteahhite kat karşılığı verdikleri takdirde kendilerine sadece 1 daire kalacaktır. Komşu mahallelerde kat yüksekliğinin 4 iken bu mahallede 3 olması gecekondüculuğu belediye üzerinde politik baskı oluşturarak plan değişikliğine yönlendirir. Sabır, talep ettikleri imar durumunu elde etme sürecini şu şekilde özetlemektedir:

"Evvelden burası zemin artı iki kattı. Müteahhit 3 kata girmiyor. Gücü yeten birkaç kişi yaptı kendi yerini. Biz hepimiz döküldük kaldık. Karşımızda Emek Mahallesi var. Aramızda sadece bir cadde var. Oranın muhtarıyla bizimki birleştiler Ankara'ya gittiler. Kat meselesini çözdüler. Bizim batımız 4 kat, arkamız 4 kat, altımız 4 kat, biz ortada 3 katız. Muhtarlar itiraz etti bu duruma. Ankara'dan çözdüler işi. Menderes Türel belediye başkanıydı. Burada da Erdal Öner vardı. Toplandık Büyükşehir'in toplantı salonuna gittik. Orada imardan geçirdik. 4 kata çıkardık. Büyükşehir onayladı. 10 yılın içinde gecekondular kalmadı. Herkes müteahhite verdi. 3-4 daire aldı. Her parselde 8 daire var burada. (M. Sabır, kişisel görüşme, 11 Ocak 2014)".

Talep ettikleri imar hakkını elde eden gecekondulu müteahhitler kat karşılığı sözleşme yaparak anlaşır. 8 daireden 5'ini müteahhit alır, 3'ü de kendilerine kalır. Ancak birçok gecekondulu için bu da yeterli olmaz. Çünkü çocuklarının her birine en az bir daire vermek, kendi oturacakları ev dışındakini de kiraya vererek ilave kazanç elde etmek isterler. Sabır, kentin sunduğu ekonomik dinamikleri ve esnek emeç gücünü kullanarak yaşam şartlarını günden güne değiştirdiği ve 1980 öncesi dönemde toprak satın alarak yatırım yapabildiği için bunu başarır ve bugün toplumsal katmanlaşmada diğerlerinden daha üstte yer alır.

4.2. Kırsal Topraklardan Kentin Orta Sınıf Sentine (From Rural Lands to Middle Class Quarter of the City)

Yaşam hikâyesinin geçtiği yer 1970'li yılların başında az sayıda insanın yaşadığı, elektriğin ve suyun olmadığı, kent merkezinden ulaşımın zor sağlandığı kırsal nitelikli topraklardır. Kentli orta sınıf için bilinmeyen hayatların yaşandığı, göçmenler içinse terk ettikleri köylerindeki benzer bir yaşamın sürdüğü ama gelecek umutları vaat eden bir yer. Kırsal topraklardan bugün kentin neredeyse tamamen yapılaşmış bir mahallesine dönüşen bu yerde 1980 dönemi ve ardından yaşanan dinamiklerle birlikte sadece fiziksel değil toplumsal dönüşümler de yaşanmıştır. Yerleşilen toprakların Antalya kent merkezinin çeperinde olması kente barınma, kente tutunma ve ilerleyen dönemde birikim yaparak gelirlerini arttırma süreçlerinde buraya özgü deneyimlerin yaşanmasını beraberinde getirmiştir.

Türkiye'de ulusal kalkınmacı politikaların hayata geçirilmeye başlanması ile hızlanan sanayileşme süreci Antalya'da da kentleşmeye yeni bir ivme kazandırmıştır. 1950'li yılların sonlarında Antalya'da kurulan fabrikaların ortaya çıkardığı endüstriyel iş gücü ihtiyacı, köyde zorlaşan yaşam şartları ve kentte daha iyi yaşam beklentisi kırdan kente göçü başlatmıştır. Göçü başlatan ilk kesim daha sonraki yıllarda kente yerleşecekleri ilk başlarda barınacak bir yer, sonraları gecekondularını inşa edecekleri arsa bulmalarında yardımcı olmuştur. İlk gelenler satın aldıkları Hazine ya da Vakıf arsalarını kendilerinden sonra gelenlere daha küçük parçalara ayırarak satmıştır. Kırsal göçmenler hisse tapulu olması nedeniyle daha güvenceli buldukları arsaları satın alarak kentte var olabilmenin ilk koşulunu yerine getirirken tanıdıklarıyla kümelenerek yabancı kent ortamında bildik bir çevre yaratmaya çalışmışlardır. Birbirleriyle kurdukları ağ türü ilişkiler kente yerleşmelerinde önemli bir etken olmuştur. İlk yıllarda inşa ettikleri baraka benzeri yapılar ilkel ve sağlık koşullarından yoksundur ancak arsalar göçmenlere aittir. Bu bağlamda, bu yapıları adlandırmak için gecekondular kavramının içeriğini açmak gerekmektedir. Gecekonduların varlığının devlet tarafından kabul edildiği 1966 tarihli ilk Gecekondular Yasası'nda gecekondunun tanımı, "İmar ve yapı yasalarına aykırı olarak, başkalarına ait arsa ve

araziler üzerinde ve arsa sahibinin rızası olmaksızın yapılmış yapı" şeklindedir. Erder'e (2006) göre; gecekondulaşma kavramı: kente göç edenlerin kentsel toprakları barınma amacıyla işgal etmeleri anlamına gelmektedir. Bu tür gecekondulaşmanın iki temel özelliği vardır: ilki konutun yapıldığı toprağa para ödememe; ikincisi ise, konutun yine para ödmeden kullanıcılar tarafından yapılması. Bu tür konut edinme, tamamen parasal ekonomi dışında kalan ve sadece kentte var olmayı sağlayan, "barınma amaçlı" yani sadece kullanım değeri olan bir konut edinme anlamını taşımaktadır (Erder, 2006).

Bu kavramsal çerçeve işgalci, yapımçı ve kullanıcının aynı toplumsal birim olmasına işaret eder. Toplumbilimciler ise, arsaya sahip olup olmamanın, gecekonduyu belirlemede bir ölçüt olamayacağını savunur. İmar yasasına aykırı olarak ilkel, denetimsiz ve sağlık koşullarından yoksun olarak acele yapılmış konutları gecekondular olarak tanımlar (Keleş, 2004). Toplum bilimlerinde belirli dönemlerde hâkim olan epistemolojik ve ontolojik kabuller gecekondular, geleneksel tarım toplumundan, modern kapitalist topluma geçiş halindeki ülkelerde ortaya çıkan özgün-geçici yerleşim formları olarak almıştır (Türkün ve Kurtuluş, 2005). Karşıyaka Mahallesi'ne yerleşen kırsal göçmen hisse tapulu olarak satın aldığı arsasına barınak inşa etmiştir. Tam olarak işgalci durumunda değil, yapımçı ve kullanıcı durumundadır. Toplumbilimcilerin tanımı benimsenirse Karşıyaka Mahallesi'nde yapılan barınaklar gecekondudur. Barınma gereksinimini ilkel, sağlıksız, kısa sürede inşa ettiği baraka benzeri yapılarla karşılayan göçmen kentte mevcut olan yapıyı dolayısıyla devingenlik kanallarını kullanarak iş edinme-yaşama mücadelesi vermeye başlar. 1970'li yıllarda ekonomik sektörlerde örgütlenme zayıf, hizmet sektörü aksak, örgütlü iş gücü ihtiyacı ise azdır. Kente yerleşen köylünün çalışabileceği imalat sanayi, inşaat, turizm ve ticaret gibi sektörlerde güvenli olarak çalışabileceği iş gücü talebinin azlığı köylüyü enformel sektörlerde çalışmaya yönlendirir.

İl genelinde iş gücünün sektörel dağılımında tarımın en üst sırada olması göçmeni bu sektörde ortaya çıkan iş gücü açığını karşılamaya yönlendirir. Fabrikalarda işçi olarak çalışmayı seçmeyen, her işi yapmaya hazır göçmen, hareketli iş gücü özellikleriyle bir sektörde istihdam olanağı kapandığında hemen diğer bir sektörün beceri gerektirmeyen işlerine yönelir. Özellikle tarım ve inşaat sektörüne hizmet eden enformel sektörlerde ortaya çıkan az becerili iş gücünü karşılar. Şenyapılı (1998), kentleşme atağı içinde kırdan göçen örgütsüz, az becerili, az eğitilmiş iş gücünün ucuz, hareketli ve geleceğe dönük umutla dolu olmasından ötürü kentte yer bulduğundan bahseder. Enformel sektörlerin az kurumlaşmış, esnek örgüt yapısına ve esnek emek süreçlerine sahip iş yapısının getirdiği avantajları kullananlar ekonomik durumunu günden güne iyileştirmeyi başarır. Bununla birlikte, göç ettikleri yerin Antalya'nın tarımsal değeri yüksek bölgesi olması hem yediklerini yetiştirmelerine hem de fazlasını satarak kazançlarını arttırmalarına olanak tanır. Köyle ilişkisini kesmeyenler ise oradaki tarlalarını mevsimsel olarak ekip biçmeye devam eder.

Göçmenlerin ekonomik mekânda az becerili, az eğitilmiş; emek pazarında henüz örgütlenmemiş olmalarından gelen hareketli özellikleri gecekonduyu tarihte daha önce görülmemiş "esnek" bir konut türüne dönüştürmüştür. Gecekondular barındırdığı nüfusun ekonomik mekândaki hareketliliğini olduğu gibi yansıtarak hem yatayda hem düşeyde genişleyen bir konut olmuştur (Şenyapılı, 1998). Ekonomileri iyileştikçe oda eklemiş, evlerinin yaşanabilirlik düzeyini yükseltmiş, aileleri genişledikçe kat ilave etmiş, bahçelerine müstemilat ekleyerek kiraya vermişlerdir. Ekonomik mekânda üstlendikleri rollerin

artmasıyla sadece gecekondularını büyültmekle yetinmemiş, arsanın konut piyasasında değer kazanacağını akıl edenler birikimlerini toprak satın alarak değerlendirmiştir. Bu yaklaşımları nedeniyle aynı mahalle sakinlerinden ilerleyen dönemlerde farklı sosyal tabakaya yerleşenler olmuştur. At arabacısı Kuruçırak (2014), 1970'li yıllarda 500 metrekare vakıf arsasının 300-350 liraya alınabildiğini, 30-40 lira günlük yevmiyeyle 10 gün çalışan birinin bu arsaları kolaylıkla alabildiğini dile getirir. Kazandığını tarlaya yatırmayı akıl edebilecek kadar ileriye göremediği için hayıflanarak Kuruçırak, 1980 öncesi dönemde arsa alarak yatırım yapanların bugün onlarca apartman dairesine sahip olduğunu ifade eder.

Şengül (2009)'ün emek gücünün kentleşmesi olarak sınıflandırdığı 1950-1980 arası dönemde topraktan kopan ve kente yönelen dar gelirli nüfusun barınma talebini karşılayacak konut stokunun olmaması kırsal göçmenleri kendi gereksinimlerini karşılamaya yönlendirmiştir. 1960 - 1970'li yıllar kırsal göçmenlerin "masum" barınma gereksinimlerini kendi güç ve olanaklarıyla karşılamaya çalıştığı dönem iken 1970'li yıllar sahibinin emeğiyle birden çok gecekondunun yapıldığı ve kiraya verildiği dönem olmaya başlamıştır. Bu dönemde gecekondunun yapılmaya başlanması ticarileşmemiştir. Ondan beklentiler hala masum düzeydedir. Gecekondular 1980'li yılların sonuna dek "barınma amaçlı" dolayısıyla sadece kentte var olmayı sağlayan yani kullanım değeri olan bir konut biçimi iken, 1980 dönemiyle birlikte içerik ve kabuk değiştirmeye başlamıştır. Neoliberal politikaların hakim olduğu ekonomi programlarının uygulanmaya başlaması, kapitalist kentleşme mantığının Hükümet tarafından benimsenmesi sadece gecekonduyu değil sahibinin yaklaşımını da dönüştürmüştür. Geçmiş dönemin kentle bütünleşmeye istekli-uyumlu, kurdukları ağ türü ilişkileri, esnek emek gücü ve azimleriyle varlık koşullarını, yaşam biçimlerini iyileştiren, refahlarını arttıran göçmen tipinin yerini yükselmek adına yasal ile yasal olmayan arasında gidip gelmeye hazır, kolay kazanç uğruna her türlü yozlaşmaya açık gecekondulu figürü almıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013).

Kapitalist kent doğası gereği değişim değerini ön plana alan çıkar gruplarının etkin olduğu ilişkiler ağı sistemine dayanmaktadır (Aslan, 2004). Kapitalist örgütlenme ve sermaye diğer her şey gibi gecekonduyu da karlılığını maksimize edecek bir araç olarak görmeye başlamıştır. 1980 dönemiyle birlikte gecekondular kentsel topraktan rant elde etme aracı haline gelirken sahipleri de kentin üst gelir grubu gibi kapitalist kentleşme sürecine dâhil olmuştur. Bu yaklaşımın temelinde 1980'li yıllarda dönemin iktidar partisinin gecekondulara gecekondunun değişim değeri olduğunun, gecekondular mahallelerinin kentin gelişme alanları olma potansiyeli taşıdığına ilişkin ipuçlarını vermesi yer almaktadır (Şengül, 2009). Bu doğrultuda, 1983-1988 yılları arasında çıkarılan İslah İmar Planları Yasaları gecekondulara formel konut piyasasında rant yolu açmış, gecekondular arazisi kazanç getiren ticari meta haline gelmiştir (Erman, 2001). Bu yıllar arasında çıkarılan İslah İmar Planı Yasalarından her biri bir öncekinin uygulama alanını ve yetkilerini genişletmiştir. Gecekondular alanlarındaki mülkiyet sorunlarını çözerek bu alanlara hızla yasal statü kazandırmak ve gecekonduların düzenli apartman türü konut stokuna dönüştürülmesini sağlamak bu yasaların temel amacıdır (Şenyapılı, 1998). Gecekondular alanlarının iyileştirilmesini değil, dönüştürülmesini öngören bu yasaların uygulamaya konmasıyla bu alanların kent merkezine yakın olanlarında değişim yaşanmaya başlamış, gecekondular sahipleri ise birer girişimciye ve kentsel ranttan pay almaya yönelen gruplara dönüşmüştür (Buğra, 1998). Karşıyaka Mahallesi'nin kent merkezine yakınlığı çeperdeki diğer gecekondular mahallerinden daha önce değişim

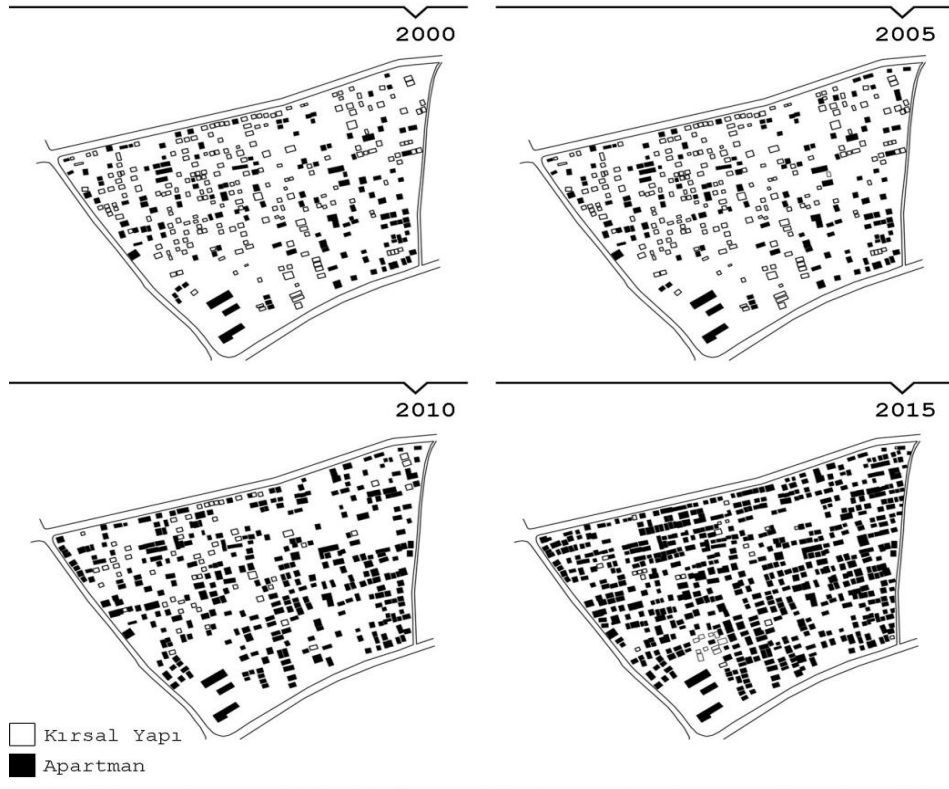
dinamikleriyle karşı karşıya kalmasını beraberinde getirmiştir. İslah imar planının getirdiği imar hakları doğrultusunda emsal 0.30/0.60 ve iki kat, ana yola bakan cephelerde ise 0.20/0.60 ve üç kat olarak belirlenmiştir². Ana yola bakan parseller yapılaşmaya başlasa da planın izin verdiği yapılaşma hakkı gecekondulu için yeterli olmamıştır. Birikimleri izin verenler kendi girişimleriyle gecekondularını yıkıp yerine apartman inşa etse de gerçek rantlar ile beklentiler birbirini karşılamamıştır. Planların hazırlanmasıyla arsa sahibine dönüşen gecekondulu kentin diğer kesimlerinin özellikle de komşu gecekondulu mahallelerinin sahip olduğu hakları kendilerine hedef haline getirmiştir³.

Bu durum gecekonduluyu yerel yönetimler üzerinde imar planı değişikliği için baskı oluşturmaya yönlendirmiştir. Öte yandan kentin çepere doğru büyümesiyle arıklardan akan suyun kesilmesi, yolların açılıp kadastro parsellerinin imar parsellerine dönüşmesiyle birlikte geçimlik tarım yapmanın olanaksız hale gelmesi, bahçelerin küçülmesi, müstemilatların yıkılması ile tüm beklentiler parsel üzerinde inşa edilecek apartmanın sağlayacağı olanaklara yönlendirilmiştir. Bununla birlikte, kentin hızla çepere doğru büyümesi, nüfus artışı dolayısıyla doğan konut ihtiyacı plan üzerindeki baskıları daha da arttırmıştır. Mahalle halkının talepleri doğrultusunda plan tadilatı yapılmış ve planın Büyükşehir Belediye Meclisi tarafından onanmasının ardından gecekonduların tamamına yakını yıkılarak apartman inşaatları başlamıştır. 1990'lı yıllara kadar kente tutunma mücadelesi veren kırsal göçmenler bir süre kentte kamusal çıkarları korumakla görevli güçlerin tepkilerine maruz kaldıktan sonra aynı güçlerle "resmi mekânda" buluşarak yasallaşma yolları aramıştır. 1980 öncesi dönemde ağ türü ilişkileri kullanarak kente tutunmayı başaran göçmenler, 1980 sonrasında gecekondulu afları ile kapitalist kentleşme sürecine dâhil olmuş, siyasi otoriteler ile girdikleri klientalist⁴ ilişkiler çerçevesinde talep ettikleri imar haklarını alarak konut piyasasına arsa sahibi olarak girmişlerdir.

Bir dönem gecekonduları yıkma peşindeki yerel otorite ise bir süre sonra gecekondulu sahipleriyle politik gerekçelerle toplumsal ilişkiler düzleminde buluşmuştur. 2011 yılında onaylanan plan tadilatının ardından mahalle kentin formel konut piyasası içine neredeyse tamamıyla katılmıştır (Şekil 2 ve 3). Bir gecede kondurulan ve geçiciliği ifade eden gecekondulu artık kalıcıdır, dönüşmüş ve apartmanlaşmıştır. 1980 öncesinin gecekondululuğu bugünün apartman sakini-en az 3 dairesi kentlisi olmuştur. Yaşadıkları yer artık kırsal alan değil kentin alt-orta ve orta sınıfının yaşadığı bir mahalledir. Göç sürecinin sonunda kentin yoksulları, izleyen dönemde emek gücü, 2010'lu yıllarla birlikte ise alt-orta veya orta sınıfı haline gelmişlerdir. Kırdan getirdikleri değerleri kente varışlarının ilk yıllarında tutucu bir biçimde korumuş olsalar da köylerinden taşıdıkları kültürel özellikleri kentte yaşadıkları deneyimlerle büyük ölçüde yeniden biçimlenmiştir. Hem kendileri değişmiş, hem de yaşadıkları çevreyi değiştirmişlerdir. Bu etkileşimin sonucunda eskiye kıyasla farklı nitelikler taşıyan yeni kentliler/yeni Antalyalı gruplar ortaya çıkmıştır.

Şekil 2. 2015 yılına ait uydu fotoğrafında Karşıyaka Mahallesi'nin dokusu
(Figure 2. Texture of Karşıyaka Town with satellite pictures from 2015)

Şekil 3. Karşıyaka Mahallesi'nin yıllara göre yapılaşması (Uydu fotoğrafları kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır)
(Figure 3. Housing in Karşıyaka Town based on years (prepared by the writer based on satellite pictures))

5. SONUÇ VE TARTIŞMA (CONCLUSION AND DISCUSSION)

Bu çalışmada, gecekondü olgusu ve mahallelerinin 1980 sonrası dönüşümü Antalya'daki bir gecekondü mahallesi üzerinden incelenmiştir. Kentleri sermaye birikiminin odağı ve kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretildiği mekânlar haline getiren, neoliberal ekonomi politikalarının büyük bir serbestlik içinde uygulanmaya başlandığı, kent ve kentsel arazinin sermaye birikiminin sahnesi olmaktan bizatihi aktörü olduğu 1980 dönemiyle birlikte ortaya çıkan dinamikler

Antalya'da gecekondunun mekânsal ve topraksal düzenini yeniden üretmiştir. 1980 dönemi Antalya için bir milattır. Kent sahil kasabası görünümünden merkezde 1.200,000'i geçen bir kente hızla dönüşürken yoğun göç hareketiyle karşı karşıya kalmıştır. 1950'li yılların sonlarında kurulan fabrikaların ortaya çıkardığı endüstriyel iş gücüyle başlayan göç hareketi, hızlı büyüme sürecinde kentsel üretim içinde düşük beceri gerektiren, esnek çalışma koşullarına dayalı işlerin artmasıyla her dönem devam etmiştir. Bununla birlikte, Antalya'nın kentsel gelişme alanları içinde 1350-1400 hektar büyüklüğünde arazinin Vakıf mülkiyetinde olması gecekonduların gelişim sürecinde büyük etken olmuştur.

Türkiye kentleri 1980'li yıllarla birlikte uygulamaya konan neoliberal politikaların yarattığı dönüşümleri izlemek için ciddi bir laboratuvardır. Kentlerin mekânsal gelişimi üzerinde önemli etkisi olan yasal düzenlemelerle hayata geçirilen neoliberal politikalar, kırsal göçmenin kente tutunmasında ilk adım olan ve barınma ihtiyacını karşılamak için bireysel emeklerle üretilen gecekondulara formel konut piyasasına dahil etmiştir. 1980 öncesi dönemde hazine arazileri üzerinde devlet ile göçmenler arasında kurulan ortaklık, gecekondulara af sağlanması ve tapu dağıtılması, siyasi otoriteler ile ilişkilerin büyük ölçüde klientalist ilişkiler çerçevesinde yürütülmesini beraberinde getirmişti. Ucuz emeğe ihtiyaç duyan sanayiciler, oy beklentisi içinde olan siyasi partiler ve ucuz konut arayışı içinde olan kent yoksulları arasında kurulan koalisyon imar afları ve plan tadilatları ile sağlanmıştı (Kuyucu ve Ünsal, 2011). Neoliberal kentleşme döneminde ise gecekondulara kısa sürede nitelik değiştirmiş, gecekondulara güvence sağlamaya dönük bir af olmanın ötesine geçerek, gecekonduların alanlarının kapitalist piyasayla bütünleşmesini beraberinde getirmiştir. Sahiplerine gecekondularının değişim değeri olduğunun, mahallelerinin ise kentin gelişme alanları olma potansiyeli taşıdığından ipuçlarını veren bu yasalarla birlikte gecekondular kentsel topraktan rant elde etme aracı haline gelirken sahipleri de kentteki diğer toplumsal gruplar gibi kapitalist kentleşme sürecine dâhil olmuştur.

Kentleşmenin ilk evresinde göçmenler için konut yapacak bir toprak parçası elde etmek kentte var olabilmenin güvencesi iken 1980 sonrası dönemde bu toprak parçası üzerinden geliştirilen ilişkiler kent ve toplum içindeki konumlarını iyileştirme, yükselme ve sınıf atlama beklentilerinde önemli bir rol oynamıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013). Devlet, çıkardığı imar aflarıyla büyüyen enformel konut piyasasını yasallaştırarak burada oluşan rantı formel ekonominin içine dâhil ederken, gecekonduların sahipleri de açık ya da örtük bir biçimde kentin daha üst tabakalarındaki gruplar gibi bu ranttan pay almaya çabalamıştır. Şengül'ün (2009) ifade ettiği gibi siyasal arenanın merkezinde üst gelir grupları ön planda olsa da, kentin farklı bölgeleri farklı grupların ve sınıfların mücadelesi çerçevesinde dönüşmüştür. Aflar yoluyla kullanım değeri değişim değerine dönüşen gecekondular apartmanlaşarak sahiplerine gecekondularının kentteki konumlarına göre farklı boyutlarda kazançlar sağlamıştır. Gecekondular, göçmenlerin kente tutunmalarında ilk adım iken neoliberal kentleşme döneminde onu kentsel ranttan pay alan bir aktör konumuna getirmiş, devlet de çıkardığı imar aflarıyla büyüyen enformel konut piyasasını yasallaştırarak burada oluşan rantı formel ekonominin içine katmaya çalışmıştır (Kuyucu, 2010).

Hemen hemen bütün kentler ülkenin 1980'li yıllarla birlikte yaşadığı gelişmelerden etkilense de bu gelişmelerin yarattığı toplumsal ve mekânsal dönüşümler o kentlere özgü olmuştur. Bu makale kapsamında incelenen göçmen deneyimlerinin Antalya kent merkezinin

çeperinde yaşanması barınma, kente tutunma ve ilerleyen dönemde birikim yaparak gelirlerini arttırma süreçlerinde buraya özgü hikâyelerin yaşanmasını beraberinde getirmiştir. 1960'lı yıllarda kente göç eden kırsal göçmenlerin yerleştikleri toprakların verimli olması tarımla uğraşmalarını beraberinde getirmiş, ürettiklerinden hem kendileri faydalanmış, hem de fazlasını satarak ekonomilerine katkı sağlamışlardır. 1990-2000 döneminde 81 il içinde nüfus artışı en yüksek olan Antalya kentinin hızlı büyüme döneminin yarattığı devingenlik kanallarını kullanarak barınma ve iş edinme sorununu çözebilenler derin yoksulluğa düşmemiş, hatta 1980 sonrası dönemde kentsel dinamiklerden pay alma konusunda daha girişimci olmuştur. Gündelik yaşam pratiklerine dâhil olarak kente tutunma mücadelesi veren göçmenler önce yaşadıkları konutları, sonra mahallelerini geliştirmiş, 1980 dönemiyle birlikte sahip oldukları toprakların formal konut piyasasına girmesiyle mahallelerinin kentin yapılaşan parçalarından birine dönüşme sürecinin sadece tanığı değil aynı zamanda aktörü de olmuşlardır. 1980 öncesinin kentli orta sınıfı için "Öteki" olan gecekondu mahalleleri apartmanlaşarak kentin orta sınıf mahalleleriyle benzer görünüm kazanmıştır.

1960'lı yılların kent yoksulu kırsal göçmenleri 1980'li yılların bir ya da birden fazla gecekonduculusu, 2000'li yılların kentlileri sahip oldukları apartman dairesi sayısına göre toplumsal tabakalaşmada alt-orta veya orta sınıfa yerleşmiştir. Son olarak, Türkiye kentlerinde yaşanan göç olgusunu salt nüfusun mekânda yer değiştirmesi olarak değerlendirmek ekonomik, politik, toplumsal ve mekânsal düzeyde yaşanan bir dizi değişimi göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Makro-mekânsal açılara odaklanan indirgemeci nitelikteki gecekondu çalışmalarının aksine insan-sokak ölçeğine, gündelik hayat deneyimlerine odaklanan araştırmalar o yerin insanların birbirleriyle ve kentsel mekânla kurduğu ilişki ağlarını çözümlenmeye yardımcı olmaktadır. Yerel bakışı dikkate alan, mikro-düzeltili çalışmalar yukarıdan ve aşağıdan bakışı yaratıcı bir biçimde birleştirmeye daha fazla olanak sağlamakta, böylelikle kentlerin gelişme öykülerini standart kalıplara hapsetmeden yorumlamak ve Türkiye'nin kentleşme deneyimine dair farklı ipuçları yakalamak mümkün olmaktadır.

NOT (NOTICE)

- Bu çalışma, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimari Tasarım Programında hazırlanmakta olan ve amacı Türkiye'nin orta ölçekli kentlerinden biri olan Antalya'da küreselleşmenin ve neoliberal politikaların toplumda ve kentsel mekânda yarattığı dönüşümü açıklamak olan "Antalya'da 1980 Sonrası Yaşanan Dönüşümün Kavramsal İzdüşümleri" başlıklı doktora tezinin Öteki-Kent başlıklı bölümünü ve sonuç bulgularını özetlemektedir.
- 04.07.1988 tarih ve 273 sayılı meclis kararı ile konutlarda +0.50 olan subasman kotu Meclis kararı ile +2.50 metreye çıkartılmış ve 1. bodrum katın iskân edilmesine karar verilmiştir. O nedenle, 1986 yılında onanan ilk planda iki olarak belirlenen kat yüksekliği 1988 yılından itibaren üç kata dönüşmüştür.
- Mahallenin güneyinde yer alan Dutlubahçe Mahallesi'nin imar planında genellikle 7 katlı, kısım kısım 5 katlı yapılaşma önerilmiş olması gecekonduculuyu plan tadilatı için baskı oluşturmaya yönlendirmiştir.
- En yalın tanımıyla oy karşılığında politik çıkar dağıtılması anlamına gelmektedir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013).

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- AB., (1988). Antalya Belediyesi 04.07.1988 tarih 273 sayılı meclis kararı.
- Aslan, Ş., (2004). 1 Mayıs Mahallesi,1980 Öncesi Toplumsal Mücadeleler ve Kent. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Black, T.R., (2002). Understanding Social Science Research. Londra: Sage Pub.
- Buğra, A., (1998). The Immoral Economy of Housing in Turkey. International Journal of Urban and Regional Research, Cilt:2, Sayı:22, ss:282-302.
- Denscombe, M., (1998). The Good Research Guide. Buckingham: Open University Press.
- Erder, S., (2006). İstanbul'a Bir Kent Kondu Ümraniye. İstanbul: İletişim Yayınları 354, Memleket Dizisi 2.
- Erman, T., (2001). The Politics of Gecekondu (Squatter) Studiesin Turkey: The Changing Representations of Rural Migrants in the Academic Discourse, Urban Studies, Sayı:38, ss:983-1002.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M., (2013). Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları- Sultanbeyli Örneđi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keleş, R., (2004). Kentleşme Politikası. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Keyder, Ç., (2000). Liberalization from above and the future of the informal sector: Land, shelter, and informality in the periphery. Informalization: Process and Structure. Ed. Faruk Tabak, Michaelina A. Crichlow, Baltimore and London: The Johns Hookins University Press, pp:119-132.
- Kuruçırak, K., (2014). Kişisel görüşme. 27 Nisan, Antalya.
- Kümbetoğlu, B., (2008). Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Patton, M.Q., (1987). How to Use Qualitative Methods in Evaluation. Londra: Sage Pub.
- Sabır, M., (2014). Kişisel görüşme. 11 Ocak, Antalya.
- Soja, E., (1980). Sociospatiality. Annals of the Association of American Geographers, Cilt:70, Sayı:2, ss:100-105.
- Şengül, T.H., (2009). Kentsel Çelişki ve Siyaset. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Şengül, H.T., (2012). Türkiye'nin Kentleşme Deneyiminin Dönemlenmesi. 1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim. Ed. Faruk Alpkaya, Bülent Duru, Ankara: Phoenix Yayınevi, ss:407-453.
- Şenyapılı, T., (1998). Cumhuriyet'in 75. Yılı Gecekonduunun 50. Yılı. 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık. Ed. Yıldız Sey, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, ss:301-316.
- Tanyeli, U., (2007). Mimarlığın Aktörleri: Türkiye 1900-2000. İstanbul: Garanti Galeri.
- Tekeli, İ., (2011). Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Türkün, A. ve Kurtuluş, H., (2005). İstanbul'da Kentsel Ayırışma. Kurtuluş, H. (Ed.), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.